

Kisebbségi monitor 2020. Kérdőíves vizsgálat, tartalomelemzés és diskurzus-elemzés

- kutatási terv -

I. Problémafelvetés

A különböző kisebbségi csoportok elleni „gyűlöletbeszéd” az emberi és kisebbségi jogi megközelítések egyik fontos fókusza. Az ezzel kapcsolatos vizsgálatok arra mutattak rá, hogy a különböző szociális-média platformoknak kiemelt szerepe van a kisebbségekkel szembeni gyűlöletbeszéd termelésében. Különböző politikai és közéleti szereplők gyakran támaszkodnak ezekre az eszközökre a kisebbségeket megbélyegző és ellenük uszító üzeneteik terjesztésében. Az online médiaplatformok tulajdonosai sok esetben hajlamosak „félrenézni” ebben a kérdésben, hisz maguk is egy kattintásokra alapuló üzleti modell szereplői (és egyben kiszolgáltatottjai). Így nem véletlen, hogy sokszor felmerül az online média ilyen típusú szabályozásának a szükségessége. Ezzel áll összefüggésben, hogy az **ENSZ Kisebbségi Fórum** idei témája az „*Gyűlöletbeszéd, közösségi média és kisebbségek*” problémaköre.

Tervezett vizsgálatunk közvetlen apropóját az ENSZ Kisebbségi Jogi Fóruma adja, tágabb értelemben pedig (az ENSZ Kisebbségi Jogi Fórumától függetlenül) a magyarellenességgel és a magyarok ellen irányuló gyűlöletbeszédrel kapcsolatos kisebbségi jogvédelmi tevékenységet kívánjuk jobban megalapozni azzal, hogy feltárjuk a magyarellenesség és a magyarokkal kapcsolatos diskurzusok szerkezetét.

II. A vizsgálat szintjei és módszertana

A magyarokkal kapcsolatos diskurzusok szisztematikus vizsgálatát a következő szinteken képeztük el:

- Hogyan jelennek meg a magyarok a releváns román nyelvű iskolai tankönyvekben?
- Milyen vélekedések élnek a magyarokkal kapcsolatban a közvélemény szintjén?
- Hogyan, milyen témák kapcsán jelenik meg a magyarokkal szembeni gyűlöletbeszéd a román médiában és az online térben.

1) Magyarok a tankönyvekben

A magyarokkal szembeni negatív attitűdök újratermelésében kiemelt szerepük van az iskolai tankönyveknek. Ezzel kapcsolatban a nemzetközi egyezmények, illetve a nemzetközi szervezetek ajánlásai (mint például a *Kisebbségvédelmi Keretegyezmény*, vagy az *EBESZ Hágai Ajánlása* stb.) világosan leszögezik az úgynevezett interkulturális oktatási tartalmak szükségességét. Ez egyrészt a sztereotíp és a kisebbségekre nézve sérelmes oktatási tartalmak

helyettesítését irányozza elő, másrészt pedig egy új a kisebbségi „hozzájárulást” kidomborító nemzeti-oktatási kánon kialakításának a szükségességére hívja fel a figyelmet.

Az egyértelmű közpolitikai és jogvédelmi hasznosíthatóság ellenére, legjobb tudomásunk szerint, nem készült olyan szisztematikus elemzés, amely a romániai tankönyvekben megjelenő magyarságképet elemezte volna. Ennek egyik oka, hogy a magyar érdekképviselőktől oktatással kapcsolatos követeléseik elsősorban az oktatási önállósághoz/autonómiához kapcsolódtak (anyanyelv szerepének növelése, önálló intézmények, döntési jogkörök a magyar oktatást érintő kérdésekben) és kevésbé arra, hogy mi történik a többségi iskolákban. Ez a kérdés ugyanakkor, amely egy integracionista keretben (is) értelmezhető, az érdekképviselőt hosszabb távú sikere és a jogvédelem szempontjából egyaránt jelentőségteljes.

A vizsgálat során a történelem, román-nyelv és irodalom, illetve állampolgári nevelés tankönyveket elemeznénk, az alábbi kutatási kérdések szerint:

A magyarságkép és az interetnikus viszonyok szempontjából releváns tankönyvek

Tantárgy	Tankönyvek száma (alternatív tankönyvek)	Elemzett témák
Történelem	23	Hogyan jelennek meg a magyarok (összehasonlítva más kisebbségekkel)?
Román nyelv és irodalom	42	Hogyan jelennek meg a magyarok (összehasonlítva más kisebbségekkel)?
Állampolgári nevelés	6	Hogyan jelenik meg

A vizsgálat során a manuale.edu.ro oldalról letölthető digitális tankönyveket használjuk, amelyeket enVivo szövegelemző szoftver segítségével elemzünk. Vagyis, a magyarokkal (és más kisebbségekkel) kapcsolatos szövegrészeket kódoljuk és ez alapján mennyiségi tartalomelemzést és minőségi diskurzuselemzést végzünk (lásd a 2.3. pontban).

2) Magyarok a román közvéleményben: magyarellenesség index.

A magyarokkal kapcsolatos sztereotípiákat, a magyarságképet egy országos reprezentatív mintán is megvizsgáljuk. Az országos mintát egy magyarokra reprezentatív almintára egészíti ki, ami az etnikumközi együttélés különböző aspektusaira kérdez rá. Módszertani szempontból kulcskérdés, hogy a kutatás a magyarellenességet úgy próbálja operacionalizálni, hogy az megkülönböztethető legyen a társadalomban jelen levő általános idegenellenességtől, valamint kisebbségellenességtől. Ennek érdekében az országos reprezentatív kutatás két, tartalmilag azonos reprezentatív lekérdezésből állna, ahol az egyik esetben minden kérdésben a kisebbségekkel szembeni attitűdökre, míg a másikban a magyarokkal szembeni attitűdökre kérdeznénk rá.

Tematikai szempontból nagymértékben építünk a korábbi (CCRIT, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kvantum Research stb.) vizsgálatokra. Ugyanakkor a mostani vizsgálat újdonsága, hogy **az antiszemitizmus és a cigányellenesség mutatók mintájára kidolgozunk egy magyarellenesség-indexet**, amin keresztül a jövőben majd mérni lehet a magyarokkal szembeni attitűdök alakulását. Célunk, hogy a magyarellenességet (módszertanilag) megkülönböztessük az általános vélekedésektől, illetve az általában vett xenofóbiától.

Dimenzió	Általános attitűd	Magyarellenesség
Kettős állampolgárság	Általában véve (illetve különböző kategóriák esetében) mennyire tartja elfogadhatónak a kettős állampolgárságot	Magyar állampolgárság elutasítása (<i>A magyar állam 2011 januárja óta állampolgárságot biztosít a vele szomszédos országokban élő magyarok számára. Ennek nyomán sok erdélyi magyar is igényelte és megkapta a magyar állampolgárságot. Ön egyetért-e ezzel?</i>)
Kettős állampolgárokkal szembeni szankciók	Általában véve mennyire (illetve különböző kategóriák esetében) támogatja a kettős állampolgárokkal szembeni szankciókat	Magyar állampolgárok elleni szankciók támogatása <i>Román állampolgárság, szavazati jog, választhatóság visszavonása</i>)
Kisebbségi jogok megítélése	Általában véve hogyan ítéli meg a kisebbségi jogokat	Hogyan ítéli meg a magyarok jogait
Az anyanyelvi oktatás elutasítása	Hogyan viszonyul a más nyelven történő oktatáshoz	Hogyan viszonyul a magyarok anyanyelvi oktatásához?
Önálló oktatási intézmények elutasítása	Hogyan viszonyul a kisebbségek önálló oktatási intézményeihez	Hogyan viszonyul a magyarok önálló oktatási intézményeihez
Hivatalos nyelvhasználat elutasítása	Hogyan viszonyul a kisebbségi nyelvek használatához	Hogyan viszonyul a magyar nyelv használatához
Választhatóság elutasítása	Hogyan viszonyul a nem románok választhatóságához	Hogyan viszonyul a magyarok választhatóságához
Magyarok és különböző csoportok mint veszélyforrás	Milyen dimenziókban lát más csoportokban veszélyforrást	Milyen dimenziókban lát a magyarokban veszélyforrást

A **survey-vizsgálatban** két romániai és egy erdélyi magyar mintát alakítunk ki, úgy, hogy azok kiegészítő mintákkal (a tágan vett, vagyis a Bánságot és Partiumot is magába foglaló) Erdély teljes és a Székelyföld magyar lakosságára is reprezentatív legyen. Így összesen két 800-800 főt számláló román minta mellett egy 980 fős erdélyi magyar minta kerül lekérdezésre. Így összesen 2580 kérdőívet kérdezőnk le, viszont a romániai, az erdélyi, az erdélyi magyar és székelyföldi magyar népeiségekre reprezentatív adatokat kapunk.

A vizsgálatot a COVID-19-le kapcsolatos körülményekre való tekintettel telefonos közvélemény-kutatásként tervezzük.

3) Magyarokkal kapcsolatos diskurzusok és magyarellenesség a közösségi médiában

Célunk megismerni, hogy milyen témák kapcsán jelennek meg a magyarok a román netezők között. Az interneten megjelenő vélemények elemzésével beazonosíthatjuk a magyarokkal kapcsolatos toposzokat és a megjelenéseket irányító narratívákat. Ennek érdekében megnézzük, hogy hogyan alakult a magyarokkal kapcsolatos professzionális média- és közösségi-médiafelhasználói kommunikáció az elmúlt egy évben. Megvizsgáljuk különböző sajtótermékek online lenyomatát is, illetve, hogy az itt megjelenő tartalmak milyen felhasználói reakciókat produkáltak. A kutatás módszere az úgynevezett „netnográfia”, amely a netezők által generált tartalmak, szerkesztett és közösségi diskurzusok, neten elérhető kommunikáció rendszerezése és elemzése. A neten elérhető tartalmak rendezésére és letöltésére egy külön erre kialakított szoftvert használunk, majd az így előállított/letöltött tartalmakat az nVivo szövegelemző szoftver segítségével elemezzük. Érdemes megjegyezni, hogy a „netnográfia” passzív kutatási módszer, a magyarellenesség jelenségét kutató (kérdőbiztos, interjút készítő szociológus stb.) jelenléte nélkül (vagyis befolyásmentesen) vizsgálja.

Az elemzés vonatkozásában érdemes elkülöníteni a mennyiségi tartalomelemzést és a minőségi diskurzus-elemzést. A tartalomelemzés a különböző témák, fogalmak, attitűdök megjelenésének gyakoriságára fókuszál. A diskurzus-elemzés, ezzel szemben, a közlemények mélyelemzését célozza meg. A diskurzus olyan koherens érvrendszer, amely meghatároz vagy legitimál bizonyos kommunikációs aktusokat, társadalmi cselekvést, vagy hatalmi viszonyokat. A diskurzusok segítségével ugyanakkor a beszédben újratermelődnek bizonyos hatalmi viszonyok. Az úgynevezett „kritikai diskurzus-elemzés” célja épp a különböző hatalom-formák és hatalmi relációk megvilágítása, különböző csoportok dominanciájának feltárása, amelyeket a kutató mintegy „dekonstruál”. Így a módszer tehát bármilyen olyan esetben használható, ahol hatalmi viszonyok vizsgálata a tét. Az online térben megjelenő kommentek vizsgálatán keresztül betekintést kaphatunk abba, hogy hogyan konstruálódik a magyar, mint elképzelt társadalmi kategória és milyen jellemzőkkel bír a román nyilvánosságban.

A magyarellenesség és gyűlöletbeszéd vizsgálatában ez a következőképpen jelentkezik:

- Tartalom: Melyek azok a témák, amelyek kapcsán a magyarellenesség megjelenik az online térben? Mennyire jellemző ez a közbeszédre?
- Stratégiák: Melyek a használt diszkurzív eljárások? Mi a céljuk ezeknek a közbeszédben?
- Megvalósítási módozatok: Milyen a magyarellenességgel kapcsolatos argumentálási sémák jelennek meg a közbeszédben és melyek a konkrét nyelvi jellemzők segítenek ezek megvalósításában?

Lépés/fázis	Leírás
Szövegtörzs összeállítás	A kutatás több online megjelenő újság honlapján és Facebook-oldalán megjelenő cikkeinek komment-szekcióit, valamint meghatározó román és magyar politikusok bejegyzései alatt megjelenő hozzászólásokat gyűjtene össze egy számítógépes program segítségével. Ezeket adatbázisba rendezzük, figyelembe véve a hozzászólást kiváltó cikkek megjelenési idejét és tartalmát. A szövegtörzsben külön helyet kapnának bizonyos kiemelt események (pl. Úz-völgye, a magyar kormány erdélyi magyaroknak nyújtott támogatása, Gyergyóditrói események stb.), amelyek esettanulmányként is használhatók az elemzés során.
Kódkönyv összeállítás	Mind a tartalomelemzés, mind pedig diskurzus-elemzés egyik központi lépése a kódolási folyamat. Ennek lényege, hogy a rendelkezésünkre álló szövegtörzset kisebb alegységekbe rendezzük, amelyek hozzásegítenek a szöveg rejtett összefüggéseinek feltáráshoz. A kódolási folyamat alapján a releváns szövegrészeket kategóriákba szerkesztjük.
Tartalom- és diskurzuselemzés elkészítése	A rendelkezésünkre álló kódolás alapján a tartalomelemzés alatt egy olyan kvantitatív elemzést értünk, amely megjeleníti a különböző témák gyakoriságát, valamint a hozzászólók magyarokhoz való hozzáállását. A diskurzuselemzés ezzel szemben egy kvalitatív elemzés, amely a rejtett hatalmi viszonyok, valamint a kizáró mechanizmusok nyelvi megvalósításait elemzi. A párhuzamos végrehajtás abban áll, hogy a tartalomelemzés alapján határozható meg a diskurzus-elemzés segítségével lokalizált toposzok, nyelvi megvalósítások és stratégiák beágyazottsága, valamint erőssége.

III. A kutatás végterméke

Az ENSZ a 2020-as évet az online térben megjelenő kisebbségek ellen irányuló gyűlöletbeszéd elleni küzdelem évének nyilvánította. Ennek eredményeként a minden év novemberében Genfben megrendezendő Kisebbségi Fórum témája az online gyűlöletbeszéd lesz. Ennek fényében a kutatás egyik végterméke egy, a **Regionális Barométer 2019** példáját követő, a Székelyföldi Közpolitikai Intézet és a Bálványos Intézet által kiadott színes angol nyelvű kiadvány, ami a magyarok ellen irányuló gyűlöletbeszédet, valamint a magyarellenességet szakszerűen és módszertanilag megalapozottan tárgyalja. Ez a kiadvány – adott esetben (ha sikerül megszervezni stb.) – az ENSZ Kisebbségi Fórumon is bemutatható.

IV. A kutatói csapat

Kutatásvezető: Kiss Tamás

Kutatók: Toró Tibor, Székely István-Gergő, Jakab Zsolt Tamás

Kommunikációs szakember: Toró Tamás-Zoltán

Informatikai tartalomfejlesztő: Terkál Róbert